

Становище

за дисертационния труд на Виолета Стефанова Вичева на тема
Die Krise der Gemeinschaft. Betrachtungen zur jüngsten deutschsprachigen Literatur

Виолета Стефанова Вичева е редовен докторант по направление 2.1. Филология (немскоезична литература) към Катедра Германистика и скандинавистика при Факултета по класически и нови филологии в СУ Св. Климент Охридски, зачислена на 15 юли 2013 г. Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на Катедрата, проведено на 01. 04. 2019 г. Въз основа на това работата е насочена към защита, като са спазени необходимите процедурни изисквания.

Дисертацията на Виолета Вичева е апробирана в пет значими конференции и свързаните с тях четири публикации в научни сборници на СУ и ИБУ във времето между 2014 и 2017 г.

Изследването разгръща проблем, който има особена значимост и характерна тежест в немскоезичната култура. Проблемът за кризата на общността е разнопосочен и комплексен, възлов въпрос, чрез който се осветляват различни аспекти, сфери на обществен интерес и проявления в публичното пространство. Независимо от това, че този интерес има значително по-дълга история, в своята дискурсивна интензивност той се развива в десетилетията след Втората световна война и особено в последните три десетилетия на XX век. В този смисъл неговото примерно конкретизиране и фокусиране в съвременността е напълно основателно.

В първата глава на изследването си, която разглежда теоретичните постановки към проблема, дисертантката проследява с много ясен план и логическа последователност средищния дискуссионен въпрос за противопоставянето на общност спрямо общество, тръгващо от основополагащото съчинение на Фердинанд Тьонис от 1887 г. и съдържащите се в него романтически дихотомии: общността като естествено място за човешка комуникация, пазещо индивидуалността и различията, срещу изкуствената конструкция на

обществото, което – напротив, отнема свободата на индивида и го обезличава. Дискусията, която работата очертава, е изключително последователна и плътна, като при това в своя ход разработката успява да я проследи прецизно и в стегнат вид, но същевременно със съзнание за вътрешната противоречивост, която проблематиката носи със себе си. По такъв начин постепенно, след като се предпоставя кризата най-напред като моментна ситуация, в която се намира мисленето за общността, се достига до идеята за кризата като субстанциална и иманентно налична за общността. За тази цел изложението си служи с гледните точки на множество различни специализирани текстове – социологически, философски, антропологически. С оглед на набелязването на историческото развитие на проблема Виолета Вичева прави важното уточнение, че кристализираният в дискусията образ на общността и нейната кризисност ще бъде използван инструментално твърде често в хода на XX век, особено в тоталитарните общества. Към начина, по който националсоциалистите и болшевиките усвояват (или по-точно присвояват) богатия понятиен възел, може да се прибави например също и спецификата на идеята, която разработва и излъчва Баухаус като специфично общностно обединение – утопичен образ на едновременно творческа и педагогическа общност, но също и общност на живеенето – малко общество със свои правила и светоглед отвъд обществото. След Втората световна също има опити за непосредствено използване на тази дискусия – в контекста на представата за някои субкултури, например присъствието на така наречените *Halbstarke* като общностна стереотипна платформа, която през 50-те години успява да изработи и да използва устойчив социален и медийен тип. С още по-отчетлива интензивност изработва подобен тип анархистичната вълна във втората половина на 70-те години, като при това анархистичните общностни представи далеч надхвърлят рамките на съответния културен стереотип. При това с проблема за общността като контрапункт на обществото се ангажират важни интелектуални фигури. Около общността като съзаклятие, което пази обществените ценности от посегателствата на самото общество, се създава ореол, създава се нова митология, а във връзка с това и ново изкуство. Това го напомням както в подкрепа на избора на дисертационния

проблем, така и в подкрепа на пътя, по който е изложена теоретичната перспектива в работата.

Дисертацията наблюдава как в хода на модерността общността е опази част от опозицията спрямо обществото, която е перманентно застрашена. От класическата формулировка на Зимел (във връзка с ясно доминиращата монетарна природа на големия град като пространство на модерността) знаем, че единствената компенсация на „разомагьосването на света“ е индиферентността, безразличието на човека спрямо другите. Тъкмо във връзка с това един заложен още във въведението (с. 8) смел ход заявява, че разработката си поставя цел не само да наблюдава и описва кризата на общността в съвременната литература, но и да търси отговор на въпроса възможен ли е изход от кризата, възможен ли е друг, по-безболезнен начин на социална интеграция?

За целите на работата с конкретните литературни произведения от същностно значение е концептуалното понятие „entwerteten Gemeinschaft“, разработено от Жан-Люк Нанси и Морис Бланшо. То описва такова обществено формирание, което се изпълзва на всяка форма и представяне. Подобна позиция е не просто контрапункт на някогашната свръхроля на общността от времето на тоталитарните общества през XX век. Подобна настройка говори за това, че дисертацията разработва мисленето за общността като медийна машина или като форма на съзнание, а не просто като съвкупност от хора. В този план важно значение има и извеждането на необходимостта от дискурсивен анализ в отделни части на работата. По такъв начин текстът (и по-конкретно литературният текст) е видим като машина за преработка на дискурси (Diskursverarbeitungsmaschine – с. 17).

Особено удачно е въведен и двуфазният модел на модерността (Улрих Бек), при който във втората – рефлексивна – фаза обществото в своето развитие само произвежда опасностите, които го грозят. Авторката работи коректно с широк свод различни в своите основания постановки – както като цитиране, така и като способност за извеждане и обобщаване на позиции и постановки.

Примерният материал е изключително добре подбран: седем произведения, разделени на две групи. „Mitten im Land“ на Бастиан Асдонк, „Der Winter tut den Fischen gut“ на Анна Вайденхолцер, „Die Liebe zur Zeit des Mahlstädter Kindes“ на Клеменс Й. Зец, „Runterkommen“ на Катрин Зедих, „Replay“ от Бенямин Щайн, „Mobbing“ на Анете Пент и „Das Amerikanische Hospital“ на Михаел Клееберг. Всички тези произведения са убедителни като художествена визия и плътни като рецепция. В същото време досега германистиката не ги е поставяла във фокуса си като самостоятелен изследователски проблем. Сравнително широкият кръг от заглавия е напълно оправдан. Отделните случаи очертават различни ситуации и подходи, съставят една панорамна картина в миниатюра. Изпитвам колебание доколко е необходимо разделянето на седемте произведения в отделни части на работата. Тоест въпросът е с какво случаят на една любовна общност от двама души променя вече набелязаната при общия случай ситуация на криза. Ето например при „Der Winter tut...“ пропадането на персонажа е едновременно и в двата плана на отсъствие на общност. В сборникът разкази на Клеменс Зец пък изобщо не може да се отдели любовната общност на двама от другите видове общности. Освен това дали и доколко е различно, ако двамата в общността са мъж и жена, от това да са например майка и дете?

При конкретната работа с текстовете възниква въпросът за балансираното съотношение между преразказа и анализа на обектните произведения. Това е универсален проблем, особено при заниманията със съвременна литература, при които изследователят изпитва естествена необходимост да предаде повече от съдържанието. Доминирането на преразказа в основните параграфи, посветени на конкретните творби, е отчасти компенсирано от прецизните обобщения в края на съответните глави. На тези места е подсилена основателно и сравнителната перспектива между отделните случаи. Справедливостта изисква да се посочи, че на места този баланс се поддържа изключително добре, например в параграфа „Skurrile Einsamkeiten“ (85 сл.), който говори за една категория възрастни персонажи в сборника на Клеменс Зец, останали в детската (си) менталност.

Ветрилото на примерите, което изграждат седемте произведения, е добре премислено от различни ъгли, така че да обхваща изследването в неговата пълнота: от гледна точка на ситуативните решения, на жанровите настройки, на фикционалното полагане, на начините, по които се внушава актуалността и носената от нея представа за съвременното. Това ветрило е напълно завършено още с примерите във втората част, удачно обобщено в подзаглавието „Принадлежност и дистанция“ (Zugehörigkeit und Distanz). – В иронично преобърнатата съвременна робинзониада на Бастиан Асдонк „В сърцето на страната“ е показано невъзможното напускане на цивилизацията с нейните натрупани грешки, при което личността интуитивно и в известен смисъл против волята си се стреми към близост с доминиращата общност. В „Зимата се отразява добре на рибите“ на Анна Вайденхолцер дълбоката социална изолация засяга основанията на индивида във фазата на една достигнала собствените си предели рефлексивна модернизация. Наблюдението върху сборника „Любов по време на гастрола на Малщадското дете“ на Клеменс Й. Зец до голяма степен допълва перспективата от романа на Анна Вайденхолцер, доколкото мисли необходимия личностен баланс в динамичното равновесие между опустошаващата самота и агресията към социалното обкръжение – обстоителство, което свидетелства за амбивалентната природа на общността. – По такъв начин представените в дисертацията произведения не просто влизат в диалог едно спрямо друго благодарение на умело избраните акценти в анализа и сравнителните перспективи, но и разполагат своите ситуации, имплицитни светогледни позиции и послания в една отлично построена решетка. За това способстват и разделите на междинните обобщения.

Независимо от отправената критична бележка към отделянето на примерите в третата част, все пак не може да се съгласим, че „Replay“ Бенямин Щайн, „Runterkommen“ на Катрин Зедих, „Мобинг“ на Анете Пенг и „Американска болница“ на Михаел Клееберг предлагат различна гледна точка към проблема за кризата на общността. Тези произведения са сякаш в известна степен макар и негласно ангажирани с устойчиви жанрови образци: с утопичния модел за водещата роля на технологиите, придаващи един друг смисъл на идеята за

пълноценно живеене в романа на Щайн, с подчертаването на фигурата на любовния триъгълник при Зедих, с особено продуктивната някога призма на романа на кариерата, която в „Мобинг“ е разтворена в паралелизирането между „света на работното място“ и света на индивидуалната чувствителност. По такъв начин тези романи проектират проблемите за отношението между индивид и общност през фигурите и сюжетите на успеха, на устойчивите културни стереотипи на израстването/пропадането, през представите за щастие или поне през онези негови заместители, които са достигнали до наши дни. – По такъв начин – независимо от това дали са в самостоятелен раздел, представите за общността в тези романи се сплитат особено удачно към набелязаните идеи за кризата на общността във втората част.

Езикът на работата е отличен – като научен стил, като стратегия на изложение, като коректност на използваните извори и вторична литература. Авторефератът отговаря на съдържанието на работата, на направените в дисертацията изводи и заключения, а освен е важно допълнение към изследването, защото допълва понятиятата му система на български език.

В заключение: Дисертационният труд на Виолета Стефанова Вичева има несъмнен приносен характер както за германистиката, така и изобщо за литературната наука. Затова убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди на авторката образователната и научна степен доктор и гласувам „за“.

12 юни 2019

доц. д-р Борис Минков